

Yazılar:

GRAFİK TASARIMCILAR MESLEK KURULUŞU

Dünyadan ve Türkiye'den vernaküler tipografi çalışmaları

Murat Ertürk

medium.com/tipografi

Vernaküler tipografiye yönelik çalışmalar arttıkça kentlerin görsel bellekleri de gözler önüne seriliyor.

Başlarda mimarlık alanında kullanılmaya başlanan, yerli veya yöreye özgü anlamındaki Latince *vernaculus*¹ sözcüğünden gelen *vernaküler* (vernacular); günümüzde edebiyat, tarih, kültürel çalışmalar, arkeoloji ve tasarım gibi alanlarda geniş kullanıma sahip. Genellikle *buluntu yazı* için kullanılan bir terim olsa da sadece tabelalar değil, grafitiler, kentsel veya kırsal alanlarda bulunan

tüm yazılar da bu kapsamda değerlendirilebilir.

Son yıllarda dünyada ve Türkiye'de yayımlara ve projelere bakıldığında, vernaküle yönelik ilginin arttığı görülür. 2009 yılında Mexico City'de ve 2016 yılında Lizbon'da düzenlenen ATypI konferanslarında Marina Chacur ve Priscila Farias'ın Brezilya'daki yerel yazılar hakkında sunumlar yapar. Çoğunlukla kentsel tipografiye atıfta bulunan *VillaType*² gibi bloglar, Flickr'da *The Center for Vernacular Typography*³ gibi gruplar oluşur.⁴ Böylece kentlerin tipografik mirası internet üzerinde sergilenmeye ve arşivlenmeye başlar. Bunu Molly Woodward'ın *Vernacular Typography*⁵ adlı hesabı, Yunanistan'dan *Signs From Greece*⁶, Berlin'den *Berlin Type*⁷, İrlanda'dan *Irish Type*⁸ ve *Signwriteire*⁹ gibi sosyal medya hesapları takip eder. Arno Verweij tarafından hazırlanan *Amsterdam Typography*¹⁰ ise konum bazlı olarak Amsterdam'daki tipografik ürünleri sergilemesi ve hangi ürünün nerede olduğunu ürünün künyesiyle sunması açısından iyi çalışılmış bir örnektir.

2020 yılında, Londra'daki on yedinci yüzyıla kadar uzanan benzersiz üslup ve biçimdeki sokak levhalarının görsel tarihinin sunulduğu Alistair Hall'un "London Street Signs"¹¹ adlı kitabı yayımlanır. Hall'un dört yıl süren araştırması sonucunda dört binin üzerinde fotoğrafı bir araya getirdiği kitabı, kentin sahip olduğunu hazineyi ve kolektif tarihin kaydını belgeler. Londra'dan başka bir örnek olan Sam Roberts ve Roy Reed'in kentin yok olmaya yüz tutmuş tabelalarına ve duvar yazılarına yer verdikleri "Ghost Signs: A London Story"¹² başlıklı kitabı, sadece örnekleri sergilemekle kalmayıp bunların nasıl üretildiğine, restorasyonuna ve konservasyonuna ilişkin yazılara da yer verir. Yaklaşık iki yüz elli örnekle okurlarına tipografinin başrolde olduğu kentsel çevre şöleni sunan kitap, *hayalet tabelaları* (ghost sign) kentsel arkeolojinin büyüleyici parçaları olarak niteler. Sam Roberts aynı zamanda fırça tabelacılığa adanmış BLAG (Better Letters Magazine)¹³ adlı derginin de yayımcısıdır.

Jesse Simon'ın 2021 yılında yayımlanan "Berlin Typography" adlı kitabı ise neoklasik anıtlardan neon vitrinlere kadar Berlin'de bulunan en iyi örnekleri toplayarak aynı zamanda Berlin'de yürümenin nasıl yaşayan bir sanat galerisinde gezintiye benzediğini gösterir.¹⁴ Bryan Yonki'nin Los Angeles'taki fırça tabelaların fotoğraflarını paylaştığı Instagram hesabı¹⁵, daha sonra bin 500'den fazla fırça tabela fotoğrafını içeren "Hand Painted

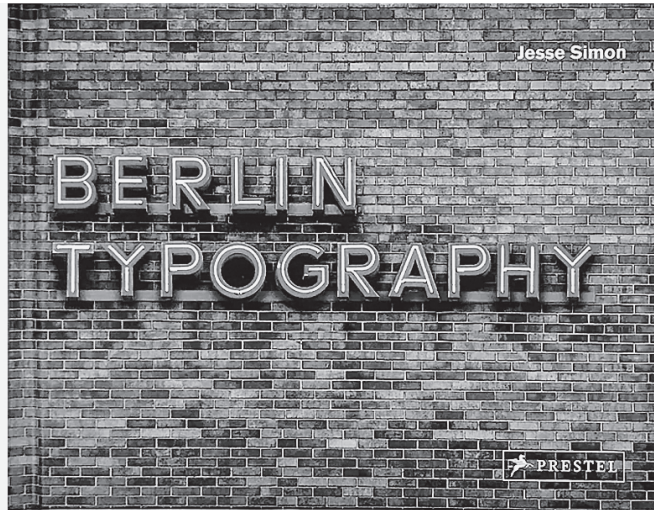
Genellikle binaların yan duvarlarında veya tabelalarda karşımıza çıkan, yok olmaya başlamış yazı ve/veya resim içeren görsel iletişim ürünleri; İngilizce "ghost sign", "fading ads" veya "brickads" olarak adlandırılır.

in L.A.: Some Los Angeles Signs" adlı kitaba dönüşür. Vernaküler tipografiye yönelik çalışmalar, yalnız yayımlarla sınırlı kalmaz. Küratörlüğünü ve sergi tasarımı üstlenen Tomás Gorria'nın "Harflerin Gölgesi" başlıklı sergisi, 22 Şubat 2024 tarihinde Valensiya Üniversitesi'nde açılır.¹⁶ Serginin odak noktasını, Valensiya'da 1880–2000 yılları arasında kaybolan dükkân tabelaları ve Valensiya'nın karakterini şekillendiren eski dükkânların, geleneklerin hikâyelerini anlatan görsel belgeler oluşturur. Kültürel mirasına sahip çıkan kurumlardan birisi de Londra Müzesi... Müze; barların, toplum merkezlerinin, sinemaların, berber dükkânlarının ve diğer işletmelerin tabelalarını toplamaya başladığını, 2026 yılında "Hanging Out" adlı bir sergi düzenleyeceğini duyurur.¹⁷

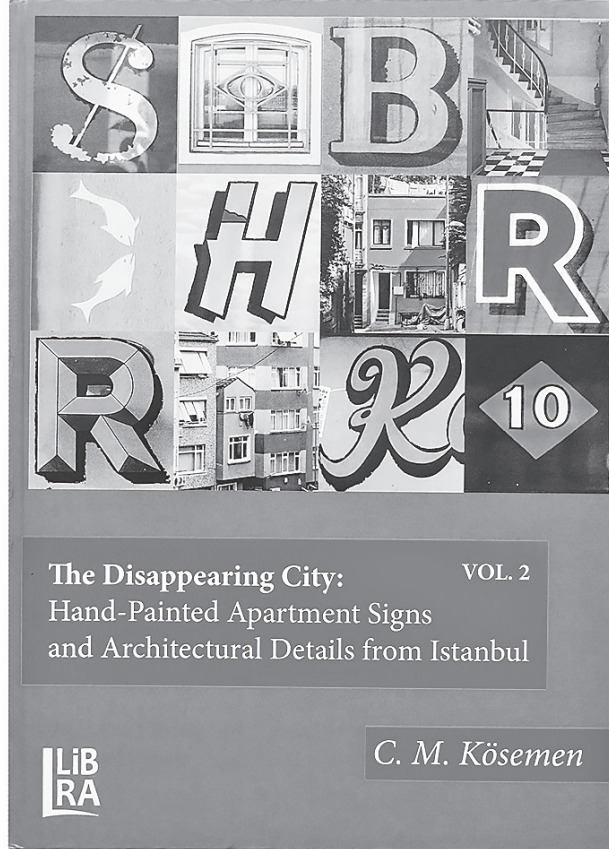
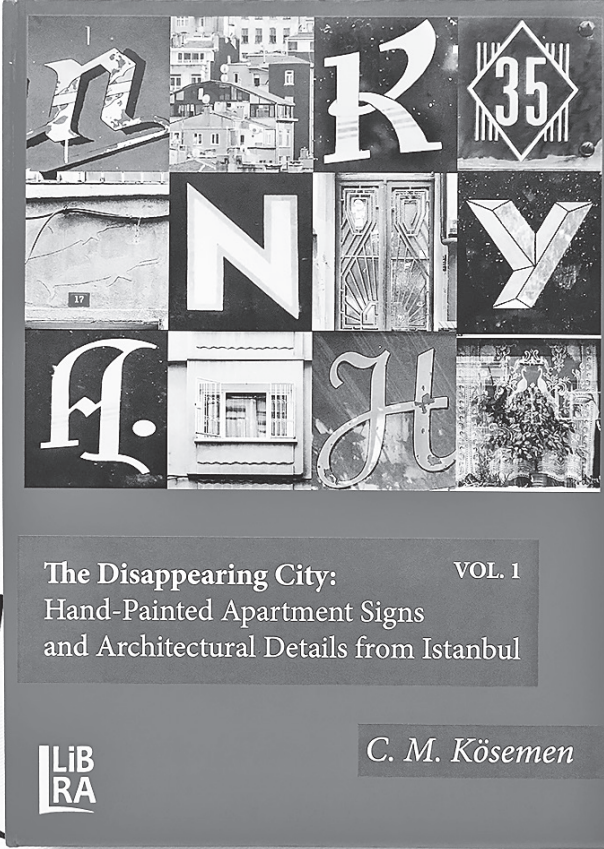
Türkiye'de vernaküler tipografinin izleri
Ülkemize bakıldığında ise iki binli yılların başından itibaren vernaküler tipografiyle ilgili gelişmelerde gözle görülür bir artış olur. 2–17 Ekim 2009 tarihleri arasında on üçüncüsü düzenlenen Grafist etkinliğine Central Saint Martins'ten Prof. Phil Baines (1958–2024), seminer ve atölye çalışması yapmak üzere davet edilir. 2024 yılının ocak ayında hayatını kaybeden "Phil Baines vernaküleri neredeyse bir meslek haline getiren biridir. İnsanları sık sık Londra'da yürüyüş turlarına çıkarmış, Lizbon'daki ATypI etkinliğinde yazı meraklılarına şehir yürüyüşü yaptırmıştır."¹⁸ Aynı zamanda, koleksiyonunda on binin üzerinde fotoğrafın bulunduğu Central Lettering Record'un küratörlüğünü de yapmış olan Baines, grafik tasarım öğrencileri için hazırladığı, daha sonra 1997 yılındaki ATypI konferansı için kaleme aldığı bir yazıya¹⁹ dayanan ve Londra'daki yürüyüşlerinde belgelediği kamusal harflemeleri sergilediği *Public Lettering* adlı ağ sayfası, 2003 yılında yayımladığı "Signs: Lettering in the Environment" adlı kitabıyla bilinir.

© The Center for Vernacular Typography.

Londra ve Berlin'in tipografik mirasını belgeleyen kitaplar.

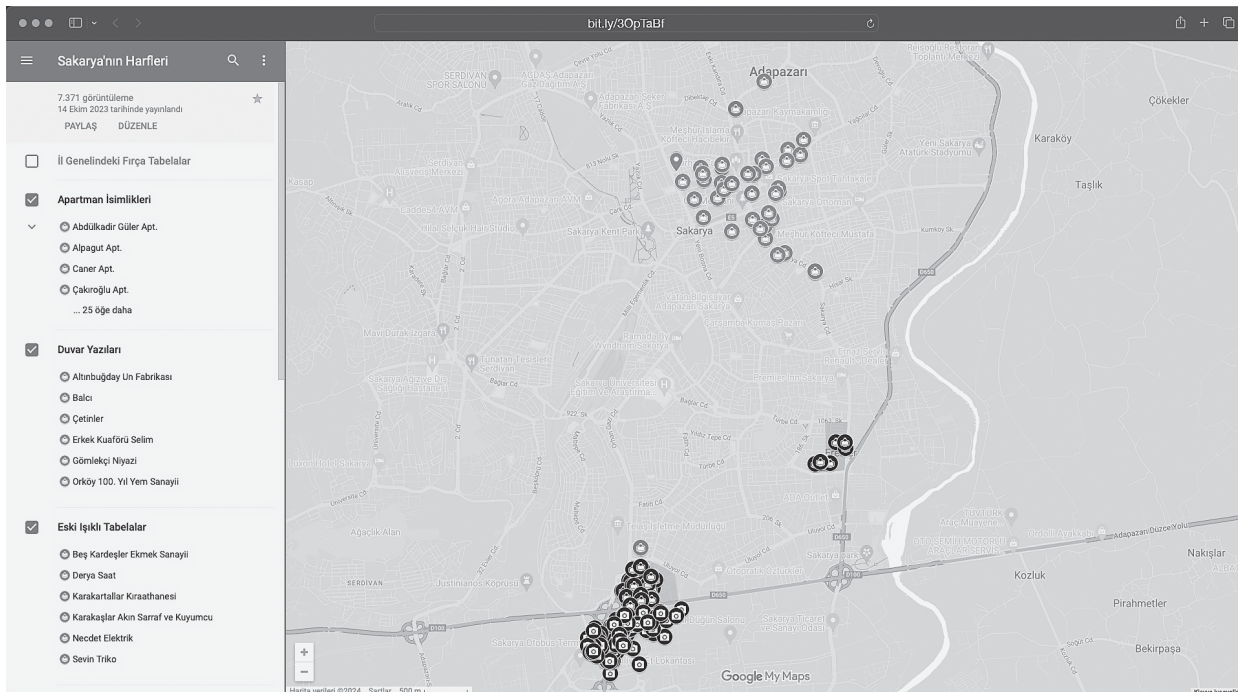
"The Disappearing City: Hand-painted Apartment Signs and Architectural Details from 20th-Century Istanbul".

Açık hava ve Endüstriyel Reklamcılar Derneği (ARED),

2011 yılından bu yana endüstriyel reklam sektörünün geçmişine

sahip çıkmak, mesleğin ve sektörde iz bırakan ustaları yeni

Sakarya'nın Harfleri.

kuşaklara aktarmak amacıyla "Ustalara Saygı Töreni" düzenler. Bu organizasyon ile ulaşılan tabela ressamlarının özgeçmişleri, 2015 yılından itibaren derneğin ağ sayfasında yayımlanmaya başlar.²⁰ Aynı zamanda tüm özgeçmişler, çeşitli fotoğraflarla birlikte "Açıkhavada Düünden Bugüne Ustalarımız" başlıklı bir kitapta toplanarak yayımlanır. Dernek, 19 Nisan–19 Mayıs 2024 tarihleri arasında Ankara Rahmi M. Koç Müzesi'nde "Geçmişten Günümüze Tabelalar" başlıklı bir sergi de açar.

Dokuz Eylül Üniversitesi GSF Grafik Sanatlar Bölümü'nde Öğr. Gör. Ömer Durmaz'ın koordinatörlüğünde Prof. Yusuf Keş'in katılımıyla 13 Aralık 2014 tarihinde ders kapsamında teknik gezi düzenlenir, İzmir'in Kemeraltı bölgesindeki fırça tabelaların haritalandırması yapılır. Murat Ertürk, Anadolu Üniversitesi GSF Grafik Sanatlar Bölümü'nün 7–11 Kasım 2022 tarihleri arasında düzenlediği 14. Uluslararası Anadolu Kaligrafi ve Tipografi Etkinliği'nde vernaküler tipografiye ilişkin bir sunum ve çalıştay yapar. Sunumda vernaküler tipografinin kapsamından, Türkiye'deki yerel harflemleri belgeleme çalışmalarından, Bursa ve Sakarya'daki tabela ressamlarından bahseder. Çalıştayda ise katılımcıların tespit ettiği Eskişehir'deki fırça tabela, cam yazısı gibi ürünlerin üzerindeki yerel harflemler üzerinden hareketle yeni harfleme çalışmaları yapılır.

Yayın olarak bakıldığında, Mimar Oğuz Öztuzcu'nun (1942–2020) "Korfu'da Fırça Tabelacılığı" adlı kitabı ilk örneklerden biri olur. 2003 yılında tatil için Yunanistan'ın Korfu adasına giden Öztuzcu, dünyada kaybolmaya yüz tutmuş fırça tabelacılığı sanatının Korfu'da yaşamakta olduğunu fark eder ve bu tabelaların tasarım eğitimi almamış yerel sanatkarların ürünleri olduğunu öğrenir. Öztuzcu'nun elli tanesi Korfu'dan, on tanesi Selanik'ten toplam altmış fotoğrafın yer aldığı kitabı 2015 yılında yayımlanır.²¹ Cevdet Mehmet Kösemen'in çalışmaları ise 2018 yılında iki cilt olarak yayımlanan, İstanbul'un tarihi semtlerinden beş binden fazla elle yazılmış apartman isimliklerini ve mimari detayları derlediği kitapla somutlaşır.²² Kösemen'in, İstanbul'daki kültürel değişimi apartman tabelaları üzerinden değerlendirdiği röportajı DW Türkçe'nin YouTube sayfasında yayımlanır.²³ Ardından birçok kentten örneklerin paylaşıldığı

ağ sayfaları ve sosyal medya hesaplarının açılmasıyla görünür hale gelir. Deniz Tekkul'un 2013 yılında başlayıp tipografik ürünlerin fotoğraflarına yer verdiği ağ sayfası²⁴, İstanbul'dan *Apartment Grafikleri*²⁵, İzmir'den *Apartment İsimleri*²⁶, Sakarya'dan *Sakarya'nın Harfleri*²⁷, Bursa'dan *Yazı Bursa*²⁸, Konya'dan *Konya'nın Harfleri*²⁹, Eskişehir'den cam yazılarına odaklanan *Camdaki Eskişehir*³⁰, Ordu'dan *Signs From Ordu*³¹ bu örneklerden bazıları. Sadece hâlihazırdaki ürünleri belgeleyip paylaşanlar değil, artık yok olmuş bir meslek olan fırça tabelacılığını sahiplenip tekrar canlandıran İstanbul'da Klasik Tabela Atölyesi'nin kurucusu Bürkan Özkan, Eskişehir'den Dilruba Güneysu, Bursa'dan Arzu Çalışır Gökmen, Ankara'dan Cumhuriyet Çetin, İzmir'den Atölye Karatahta gibi genç tasarımcılar ve atölyeler ortaya çıkar.

Kent öznelinde yapılan saha araştırmalarının sonuçları, yayınlarla görünür hale gelir. Murat Ertürk, 2019 yılında yayımlanan "Görsel İletişim Tasarımında Bir Tasarım Yaklaşımı Olarak Vernaküler"³² başlıklı makalesinde görsel iletişim tasarımında vernakülerin izlediği süreç ve disiplin içerisindeki konumunu örneklerle açıklar. Sakarya'da Enver Yücebalkan³³, Cemalettin Vural, Piliççi Kardeşler³⁴, Numan Balıca³⁵; Bursa'da Cemal Nadir Güler'den başlayarak Mustafa Tezmen, Mehmet Büyükoçkun, Necdet Şapolyo ve Rahmi Tartan³⁶ gibi kentte iz bırakmış tabela ressamı ve ticari sanatçılarıyla ilgili çalışmaları yayımlanır. Bursa Tahtakale Buluşmaları'nda Bursa'nın tabela ressamlarını anlatır. Güven Bayar'ın Haytayan Kardeşler³⁷, İstanbul'un³⁸ ve Ordu'nun³⁹ tabela ressamı hakkındaki yazıları, 1960'lı yıllarda Karadeniz ve Doğu Anadolu'da faaliyet gösteren Tabela Ressamı Ali Saraç⁴⁰ hakkındaki araştırması oldukça ilgi çeker.

Lisansüstü tezler arasında Dilruba Güneysu'nun 2020 yılında Prof. Dr. Sevim Selamet'in danışmanlığında hazırladığı "Fırça tabelacılığında Dün, Bugün ve Yarın" başlıklı yüksek lisans tezi; Ali Yıldırım'ın 2020 yılında Murat Ertürk'ün danışmanlığında hazırladığı, Sakarya'nın çevrimiçi haritası üzerinde coğrafi olarak işaretlenmiş tabela, unvan levhası, apartman isimliği, cam yazısı, duvar yazısı gibi ürünlerle bu ürünleri icra eden sanatçılara ilişkin bulguları aktardığı "Görsel İletişim Tasarımında Vernaküler Tipografi ve Sakarya Örneği" bulunur.

Vernaküler tipografiye yönelik çalışmalar, kentlerin görsel belleklerinin kayıt altına alınmasına ve mikro tarih çalışmalarına katkı sağlayabilir. Bu konuya yönelik araştırmaların ve çalışmaların sayısının artmasıyla yok olmadan günümüze ulaşmış ürünlere ilişkin farkındalığın artmasına, mevcut ürünlerin korunmasına ve geleceğe aktarılmasına yönelik girişimleri de teşvik edebilir. ●

- 1 <https://www.online-latin-dictionary.com/latin-english-dictionary.php?lemma=vernaculus100>
- 2 <http://villatype.blogspot.com>
- 3 <https://www.flickr.com/groups/center-for-vernacular-type/>
- 4 <http://luc.devroye.org/fonts-54219.html>
- 5 <https://www.instagram.com/vernaculartypography/>
- 6 <https://www.instagram.com/signsfromgreece/>
- 7 https://x.com/Berlin_Type
- 8 <https://www.instagram.com/irishtype>
- 9 <https://www.instagram.com/signwriteire/>
- 10 <https://www.amsterdamtypography.nl>
- 11 <https://www.londonstreetsigns.info>
- 12 <https://ghostsigns.co.uk/publications/book/>
- 13 <https://bl.ag>
- 14 <https://berlintypography.wordpress.com/2021/05/12/the-berlin-typography-book/>
- 15 <https://www.instagram.com/handpaintedinla/>
- 16 <https://graffica.info/la-memoria-de-valencia-impresa-en-rotulos-exposicion-la-sombra-de-las-letras/>
- 17 <https://www.bbc.com/news/uk-england-london-66534891>
- 18 <http://luc.devroye.org/fonts-54219.html>
- 19 <http://www.publiclettering.org.uk/PublicLettering.pdf>
- 20 <https://www.ared.org.tr/ustalarimiz>
- 21 <https://www.facebook.com/IstanbulSMD/posts/1108629542537460/>
- 22 https://www.librakitap.com.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=427&Itemid=105&utm=
- 23 https://www.youtube.com/watch?v=Vq_W1rMuFE0
- 24 <https://signpaintinginturkey.tumblr.com>
- 25 <https://www.instagram.com/apartmangrafikleri>
- 26 https://www.instagram.com/apartman_isimler_i/
- 27 <https://www.instagram.com/sakaryaninharfleri/>
- 28 <https://www.instagram.com/yazibursa/>
- 29 <https://www.instagram.com/konyaninharfleri>
- 30 <https://www.instagram.com/camdakieskişehir/>
- 31 <https://www.instagram.com/signsfromordu>
- 32 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunigsfd/issue/49533/569179>
- 33 https://muraterturk.com/img/article2018_muraterturk.pdf
- 34 <https://dergipark.org.tr/en/pub/sanatyorum/issue/80062/1367364>
- 35 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/millifolklor/issue/64594/611509>
- 36 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tykhe/issue/77961/1192452>
- 37 <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/26920/tabela-ressamlari-mardiros-haygaz-haytayan-kardesler>
- 38 <https://t24.com.tr/yazarlar/guven-bayar/istanbul-un-tabela-ressamlari,35581>
- 39 <https://t24.com.tr/yazarlar/guven-bayar/ordu-nun-tabela-ressamlari,37532>
- 40 <https://orduhaberajansi.com/haber/9221444/caginin-otesinde-bir-sanatkar-ali-sarac>

Çeşitlilik konusuna farklı bir bakış açısı

Anoushka Khandwala
www.creativereview.co.uk
Çeviri: Ayşe Dağistanlı

Çeşitlilik ihtiyacı, reklam ve tasarım endüstrileri tarafından tamamen benimsenmiş durumdadır. Ancak iş yerlerinde fırsat ve eşitlik arttırılsın derken ne için çabaladığımızı gerçekten biliyor muyuz?

Son on yılda çeşitlilik sözcüğünün yaratıcı endüstrilere sızdığını görüyoruz. Bir kavram olarak çeşitliliğin popülaritesi önemli ölçüde artıyor ancak kelimenin belirli bir özelliğinin olmaması, onun herhangi bir bağlamda kullanılabileceği anlamına geliyor.

Çeşitlilik derken neden bahsettiğimizi biliyor muyuz acaba? Acaba bu terim yaratıcı endüstrilere hâlâ hizmet ediyor mu, yoksa daha net tanımlanmış yaklaşımlara mı ihtiyacımız var?

Bu soruyu araştırmak için tasarım ve reklam dünyalarında çeşitli deneyimlere sahip kişilerden yardım istedim: Reeta Loi; amaç odaklı organizasyonlarda çalışmak üzere farklı öz geçmişlere sahip kişileri istihdam eden bir ajansın, Tiger Iron'ın kurucusu ve CEO'su; Elizabeth Guffey; çalışmaları tasarım, görsel kültür ve engellilik incelemelerinin ortak noktalarına odaklanan bir editör ve eğitimci; Julian Thompson; siyahi toplulukların gerçeklerini merkeze alan bir değişim ve gelecek stüdyosu Rooted by Design'ın kurucusu.

Bizimle, herkes için daha iyi iş yeri deneyimleri yaratacak ve aynı zamanda ürettiğimiz işin kalitesini artıracak şekilde, çeşitliliği daha dikkatli ve incelikli şekillerde nasıl tanımlayabileceğimize dair görüşlerini paylaşıyorlar.

Doğru tanımın oluşturulması

Loi'nin "ajans bölgesi" olarak adlandırdığı bölgede, beyaz, erkek,

cisseksüel ya da heteroseksüel olma açısından hem yaratıcı ekiplerde ve hem de onların ulaşmaya çalıştıkları izleyicilerin kimlikleri arasında büyük bir eşitsizlik bulunuyor.

Kültürü şekillendiren insanlar, kitlelerin kendilerini nasıl gördüklerini etkiler. Loi, pek çok reklamın sorunlu olduğunu düşünüyor, çünkü ona göre kavramları, yeterli betimleme olmaksızın insanları ötekileştirenler yaratıyor. "Bu kişiler sürekli olarak stereotiplerden ve ön yargılardan besleniyorlar ve bizi de öyle olduğumuza inandırıyorlar."

Kitlelerin doğru betimlenmesi, genellikle yaratıcı endüstrilerde çeşitliliğe ihtiyaç duymamızın en çok dile getirilen nedenlerinden biri. Loi, işe alım uygulamalarının yeterli olmadığını, insanların kendilerini iş yerinde fikirlerini paylaşabilecek kadar güvende hissetmeleri gerektiğini düşünüyor.

"Geleneksel ajanslara işe başladığımızda, genellikle kod değiştirerek asimile olma ihtiyacını hissediyoruz çünkü hayatta kalmak için bunun gerekli olduğunu öğrendik." Kod değiştirme derken, çevremizdeki baskın kültüre uyum sağlamak için asıl davranışlarımızı değiştirmemiz veya bir anlamda asimile ediliyor olmamız kast edilmektedir.

"Asimile olmaya başladığımız anda, sizi bir yaratıcı olarak benzersiz ve harika kılan, sizi siz yapan her şeyi kaybetmeye başlıyorsunuz. Peki, eğer kendinizi güvende hissetmiyorsanız, yaptığınız işe kültürel kökenli, özgün bir deneyimi nasıl katabilirsiniz?" Loi, Tiger Iron'ı bu nedenle kurmuş; çeşitli yaratıcı kişilere kendileri olabilecekleri ve sadece hayatta kalmaktan ziyade gelişmelerini sağlayacak işler yapabilecekleri bir alan sağlamayı amaçlamış.

Guffey, çeşitlilikle ilgili konuşmalarda engellilik halinin çoğu zaman konu dışında bırakıldığını açıklıyor. Belki de bu, son birkaç yılda engellilere adalet hareketinin kendine has özelliği sayesinde daha çok ses getirmesinin bir nedeni olabilir. Guffey, tasarımın "normal" olarak gördüğümüz şeyleri şekillendirdiği ve dolayısıyla engelliliğin ne olduğunu tanımladığı yönünde ikna edici bir argüman ortaya koyuyor.

"Görme bozukluğu eskiden en önemli engellerden biriydi" diye açıklıyor, "ama gözlük takmayı

normalleştirdiğimizden beri, insanlar bunu düşünmüyor bile.” Aslında gözlükler, engelliliği düzeltmek için tasarlanmış yardımcı cihazlar olsa da, gözlük takan birinin kendisini engelli olarak tanımlamasına pek rastlamayız. Yaratıcı endüstrinin normalliliğin ne olduğunu şekillendirmedeki becerisinin ve engelli yaratıcıların iş gücündeki temsilinin artmasının, engelliliğin kültürümüzde temsil edilme şeklini değiştirmede katkısı var.

Eşitliğe doğru ilk adım

Julian Thompson, çeşitliliği değişim yolculuğunun ilk adımı olarak görüyor. Ancak şunları da ekliyor: “Günümüzde bu konular artık siyahiler veya farklı etnik kökenden insanlar tarafından talep edilmiyor bile. Sektörün kendisi iyi niyetle çeşitliliği gündeme getiriyor olabilir, çünkü bunun organizasyonlarının hayatta kalması bakımından ne anlama geldiği konusunda kendi çıkarları açısından haklı olabilirler. Yani bazen insanların çeşitlilik istemesinin ticari bir nedeni olabilir.”

Rooted by Design, çeşitlilik yerine eşitliğe odaklanıyor. Thompson misyonlarının, yalnızca siyahi tasarımcıları ve stratejistleri işe almaktan siyahi izleyicileri merkeze alan projeleri üstlenmeye kadar, tarihsel olarak kenarda kalan seslere öncelik vermek olduğunu açıklıyor.

“Bu durumda, eşitsizlik nedeniyle işlerin bozulduğunu kabul etmiş oluyoruz.” Şirketin asla bir *Çeşitlilik, Eşitlik ve Kapsama* (DEI – Diversity, Equity, Inclusion) girişimi olamayacağı konusunda kararlı. Thompson, amaçlarının kurumlarındaki çeşitlilik sorunlarını ve ölçübirimleri düzeltmek değil, “siyahi insanları orantısız bir şekilde etkileyen sağlık sorunlarını düzeltmek” olarak tanımlıyor.

Thompson, Rooted’ın metodolojisine göre, eşitsizlikle karşılaşanların sürekli olarak yatırım, özen ve görünürlük eksikliğinin yarattığı “*tarihsel*” bir eşitsizlik yaşadıklarını kabul ediyor. “Buna karşı koymak için, insanları eşitsizliğe maruz bırakmak yerine farklı şeyleri deneyimlemelerine olanak tanıyan, kendilerini güçlü, dayanıklı ve değerli gördüklerini hissettiren deneyimler yaratmamız gerekiyor.”

Çeşitlilik kimlikten mi yoksa değerlerden mi kaynaklanır?

Çeşitlilik için işe almıla ilgili yaygın yanlışlardan biri, insanları kimliklerine göre işe almanın sorunlu olduğudur. “*Bu işe falanca, filanca özelliklerinden dolayı alındılar*” lafı marjinalleştirilmiş insanların başarılarını küçümsemek için yaygın olarak duyulan bir

ifadedir. Aslında işe alma sistemleri her zaman kimliğe dayalı olmuştur; insanlar genel olarak beyaz, erkek, orta veya üst sınıftan oldukları için işe alınır. Doğru ağlara erişim imkânına sahip oldukları için ve bu özellikleri sayesinde iş yerlerine sorunsuzca girme olanağı elde ederler.

Çeşitliliğe yalnızca kimlik merceğinden bakmak aynı zamanda batının baskıcı anlayışına dayanır. Loi, kast sisteminin Güney Asya’daki eşitsizliğe katkıda bulunan en büyük faktörlerden biri olduğunu kabul ediyor ve Birleşik Krallık’ta da bunun *kabul edilmeyen veya görmezden gelinen* bir sorun olduğunu açıklıyor. İnsan hakları savunucusu Thenmozhi Soundararajan’ın Eşitlik Laboratuvarları, özellikle ABD’deki teknoloji dünyasını etkileyen bu sorun hakkında farkındalığı artırmış olsa da, Birleşik Krallık’ta kast ayrımcılığı günümüzde hâlâ korunmaya alınan bir özellik değil ve Loi bunu, “şok edici derecede kabul edilemez” olarak nitelendiriyor. Kanunlarla görünür hale getirilmedikçe bu ayrımcılığı halının altına süpürmek kolay.

Ayrıcalıkların dağıtımında kimliğin oynadığı rolün farkına varmak ve aynı zamanda değer çeşitliliğinin önemini de kabul etmek hayati önem taşıyor. Şahsen, aslında mevcut hükümetin, bir yandan aşırı sağcı bir siyasi bakış açısı benimserken, kabinesinde etnik azınlıkları temsil etti diye *çeşitliliği benimsediğini* nasıl iddia edebileceğini merak ediyorum.

Loi, değerlerin ve kimliğin bağlantılı olduğunu öne sürüyor. Onlar için dikkate alınması gereken en önemli değer şudur: “Koşullanmanızdan vazgeçmenizi sağlayacak çalışmayı yaptınız mı? Ancak bilinçsiz ön yargılarınızı bıraktığınızda, işte o zaman birbirimizle etkileşim şeklimiz farklı olacaktır.” Tiger Iron’ın ön yargıları bırakmaya yönelik çalışma sistemi, Loi’nin sanatçı adı olan *RAIN* ile karakterize edilir. Bu, *Recover, Awaken, Imagine, Now* (şimdi, sağalmak, uyanmak, tasavvur etmek) anlamına gelen bir kısaltmadır ve Loi’nin hepimiz için travmadan kurtulmamız, sistemik adaletsizliğe karşı uyanmamız ve alternatif gelecekleri hayal etmemiz için önemli bir yolculuk olarak gördüğü dört adımı içeriyor. İçinde bulunduğumuz mevcut iklimin kaçınılmazlığı, bu değişimin neden şimdi gerçekleşmesi gerektiğinin bir kanıtı.

İş yerlerindeki uygulamaları değiştirmek

Pandeminin sebep olduğu çoklu karantinaların artılarından biri de

şirketlerin çalışanlarının zihinsel sağlığını daha ciddiye almaya başlamasıdır. Evden çalışma politikalarından, *HeadSpace* abonelikleri sunmaya kadar çeşitli uygulamalar başlattılar. Zaten bir iş yerindeki güvenlik temininin içinde insanların *kendi üzerlerinde çalışma* fikri saklıdır.

Bunlar, terapi seanslarına girmekten geçmiş travmaları açığa çıkarmaya, kişinin kendisini daha derinlemesine anlaması için günlük rutinlerine meditasyon eklemesine veya sistemik baskının birbirimizle etkileşim şeklimizi nasıl etkilediğini öğrenmeye kadar her şeyi içerebilir. Ancak bu iyileştirme ve işe yaramayan koşullanmaları bırakma işinin çoğu zaman çalışma ortamıyla çeliştiği görülüyor. Çatışmayı tarafsız ve sakin bir tavır yerine duygular çerçevesinde ele almak çoğu zaman profesyonellik dışı olarak görülüyor, ki bu ataerkilliğin iş yerlerinde neyin *saygın* veya *uygun* olarak görüldüğü hakkındaki dayatmalarına iyi bir örnek.

Loi; eğer marjinalleştirilmiş bir geçmişten geliyorsanız, sistemsel baskının etkileri konusunda bazı çalışmalar yapmış olmanızın yanı sıra, topluluğunuzun dünyadaki yerini anlamış olmanızın da muhtemel olduğunu söylüyor. Bunlar da daha iyi bir iş ortamı sağlar; geçmiş travmalardan dolayı içimizde olumsuz duyguları nelerin tetikleyebileceğini anlayabilirsek, iş yerinde ve ötesinde birbirimize karşı davranışlarımızı geliştirerek çatışmaları daha etkili ve insani yollarla ele almamıza olanak tanır.

İşimizi daha iyi yapmak ve dolayısıyla daha iyi bir toplum elde etmek için, işi sadece kendimizi geliştirmek için değil, birbirimizle ve farklı geçmişlere sahip insanların gelişmesine olanak sağlamak amacıyla, birlikte çalıştığımız ekiplerimizle de yapmalıyız. Bu nedenle Tiger Iron, yaratıcı ve iyileştirici çalışmaların birlikte ilerlemesini sağlamak üzere DEI atölyelerinin yanı sıra WPP, iletişim, reklam ve halkla ilişkiler ajansı gibi müşterilerine ısmarlama hazırlanmış sağlıklı yaşam hizmetleri de sunuyor.

Zihinsel sağlığı merkeze almak aynı zamanda daha eşitlikçi iş yerleri oluşturmamıza da yardımcı olur. Thompson bunu şöyle açıklıyor: “Karayipler’den Birleşik Krallık’a gelen kuşaklar eşitsizliği ilk elden deneyimlediler çünkü kalifiye oldukları işleri ya da ödemeye hazır oldukları konutları alamadılar. Bunun evliliklere ve o ailelerde yaşayan çocuklara nasıl bir yük getirdiğini bir düşünün. Eşitsizlik koşulları sebebiyle ailelerde çatlaklar oluştu ve

bunun etkileri hâlâ devam ediyor.” Nesnel travmanın zihniyetimiz üzerindeki etkilerini onarmak eşitlik mücadelesinin hayati bir parçasıdır.

Yeni çeşitlilik

Çeşitliliği bitirmek yerine belki de onu yeni bir çerçeveye oturtmamız gerekiyor. Guffey, kelimenin hâlâ bir işlevi olduğunu düşünüyor çünkü “hâlâ kullanılıyor, dolayısıyla bir gücü var”. Thompson, benimsenen yaklaşımlarda daha fazla belirginlik çağrısında bulunuyor. “Bu sözcüklerden bazıları meselelerin etrafından dolanmamıza olanak sağlıyor. Açıkça salt eşitlikten bahsetmediğimizi söylüyorum; irksal eşitlikten veya toplumsal cinsiyet eşitliğinden de bahsediyoruz. Ele almaya çalıştığımız baskı konusunda net olmalısınız.”

Loi’ye göre *yeni* çeşitlilik, herkesin ön yargılarından kurtulmasını ve eşitsizliğe dayalı travmaları iyileştirmesini gerektiriyor. Yaratıcı endüstrilerin sağlıklı, mutlu ve gelişen bir topluma katkıda bulunabilmesi ancak gücü yeniden dağıtmaya yönelik kolektif bir strateji ile mümkündür. ●

YAZILAR

Grafik Tasarımcılar Meslek Kuruluşu

Derneği adına sahibi

Zeynep Tonguç

Tasarım

Bülent Erkmən

Sorumlu Yayın Yönetmeni ve

Tasarım Devamlılığı

Osman Tülü

Grafik Uygulama: Tipograf

Baskı: A4 Ofset

Ayda bir yayımlanır, para ile satılmaz.

Tüm hakları saklıdır.

Grafik Tasarımcılar

Meslek Kuruluşu Derneği

Ortaklar Caddesi Bahçeler Sokağı 17/4

Mecidiyeköy 34394 İstanbul

Tel: (0212) 267 27 58

Faks: (0212) 267 27 59

info@gmk.org.tr www.gmk.org.tr